

УДК 346.9

DOI: 10.15587/2523-4153.2022.271885

КОМУНАЛЬНІ БОРГИ І ПРОБЛЕМИ З ЇХ СТЯГНЕННЯМ, ВІДКЛЮЧЕННЯ ВІД ОПАЛЕННЯ

В. Ю. Тарасенко

This article will be about the emergence and collection of debts for communal services. There are highlighted the key points, related to the insufficiently regulated system of debt collection from consumers in practice, the main mistakes that communal services make in their activities, the problems of providing low-quality communal services, which is currently very relevant in Ukraine, the main points by which consumers can reduce their debt or release themselves from paying debts, and vice versa, the main mistakes that consumers often make in practice and face serious problems in the future. From a legal point of view, this article highlights the moments when the consumer is obliged to pay for utility services, and when he/she has the right not to do so. Separate emphasis is placed on the rights and obligations of the consumer of communal services. The legal and practical aspects of disconnecting the consumer from centralized heating and installing autonomous heating are analyzed, and those cases, from the point of view of the law, when it is very difficult to do in practice, are analyzed separately. The current judicial practice on issues of collection of debt for utility payments, on issues of write-off of debt due to the statute of limitations is analyzed. The questions are analyzed in detail from a legal point of view, why some believe that the debt can be written off by the statute of limitations, while others, on the contrary, say that it is impossible. There are highlighted the practical points that consumers and utility organizations themselves often face at the stage of implementing a court decision. The issue and problems of arbitrary disconnection from centralized heating are discussed, from the point of view of the consumer's responsibility for such actions and his/her obligation to pay for utility services after that. The legal reasons that force consumers to take such critical actions as arbitrary disconnection from centralized heating are also highlighted and possible solutions to this situation are proposed

Keywords: communal services, communal debts, debt write-off, individual heating, heating shutdown

© The Author(s) 2022

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

How to cite:

Tarasenko, V. (2022). Municipal debts and problems with their collection, heating shutdown. ScienceRise: Juridical Science, 4 (22), 46–56. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2022.271885>

1. Вступ

У даній статті я розповім, що таке позовна давність, як вона застосовується. Ви дізнаєтесь про особливості списання боргів за позовною давністю. Також я розповім про те, як можна перервати термін позовної давності та змусити боржника виплатити старі борги. І що потрібно робити для того, щоб не допускати зі сторони комунальних служб пропущення строків позовної давності. Окремо зупинюсь на проблемах судової практики щодо стягнення комунальних платежів. Вся судова практика взята з Єдиного державного реєстру судових рішень. Дану проблему слід дослідити, так як комунальні борги у багатьох споживачів ростуть, багато хто не сплачує їх досить тривалий період. І навіть не здогадується про можливість списання боргів. Існує навіть хибна точка зору, що це не можливо. Так само зі сторони комунальних служб існує можливість стягнення боргів зі споживачів у повному обсязі, але недостатній контроль за процесом роботи призводить до того, що заборгованість за опалення збільшується і не стягується в повністю.

Проблему примусового стягнення заборгованості проаналізую більш детально. Даний аналіз буде проведений з новими аспектами, пов'язаними з впровадженням воєнного стану в Україні. Також зупинюсь на тому, як якість надання комунальних послуг впливає на бажання споживачів їх сплачувати. Та на проблеми платоспроможності боржників, які виникають у процесі практики. Якщо споживач не сплачує заборгованість добровільно, комунальним службам не залишається нічого іншого, як подавати позов до суду і стягувати з нього заборгованість. Припустимо, судові рішення про стягнення заборгованості вже є. А як бути далі. Адже потрібно мати не лише аркуш паперу, а фактично реалізувати проблему стягнення боргів на практиці. А це вже співпраця з ви-

конавчими службами. І на цьому етапі також є свої перепони, правила та проблемні моменти. Ду-же суттєвих успіхів можна досягти, якщо вчасно вчинити певні дії і контролювати процес виконання. А споживачу на цій стадії не завадить знати, чи можуть накласти стягнення на його нерухоме майно та при якій сумі заборгованості, які права та які обов'язки у нього є, і які дії може вчинити виконавець щодо його майна та доходів. Це є основними питаннями, які хвилюють всіх боржників.

Актуальною в Україні проблемою є відключення від опалення, адже централізоване опалення досить дороге, часто неякісне. А автономне опалення, як правило, коштує дешевше, і споживач має змогу сам його регулювати. При цьому за законодавством України далеко не кожний має законну можливість встановити собі індивідуальне опалення. Дозволи на відключення отримати досить складно. Тому почастишали проблеми самовільного відключення. А це створює аварійну ситуацію у будинках, а також призводить до питань, як нараховувати заборгованість в цих випадках. Існують досить суттєві проблеми відключення споживачів за борги, які ускладнились ще й військовим станом в Україні.

2. Літературний огляд

Питання списання заборгованості за комунальні послуги потрібно дослідити з метою, щоб споживачі чітко розуміли, коли вони мають право на таке списання, а коли ні. І при цьому комунальні підприємства також знали, коли їм нараховувати споживачу якусь заборгованість, а коли не потрібно. У доступі є досить розрізнені джерела інформації. Зокрема, ЦК України [1] передбачає певні можливості та умови списання заборгованості за позовною давністю, а у рішенні Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 11.06.2014 № 6-3986св14 [2] та листі Міністерства з питань Житлово-комунального господарства України №12/1-64 від 17.05.2007 [3] наведені аргументи про те, що це неможливо. При цьому існує досить стала судова практика, за якою у стягненні заборгованості за комунальні послуги відмовляють через вплив позовної давності, зокрема у рішенні Держинського районного суду м. Харкова від 07.02.2019р. у справі № 638/16871/21 [4], у рішенні Фрунзенського районного суду м. Харкова від 20.01.2022р. у справі № 645/7921/21 (5), у рішенні Жовтневого районного суду м. Харкова від 07.07.2022р. у справі № 639/8435/21 [5]. Але не завжди так відбувається, є і певні умови та підстави для відмови у застосуванні позовної давності щодо комунальних боргів, і вони зазначені у рішенні Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 11.08.2016 у справі № 688/1985/16 [6]. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2020 у справі № 712/8916/17 [7] та постанові Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 216/5756/15 [8] висвітлені зовсім різні точки зору щодо того, з якого моменту відліковуються строки позовної давності, що суттєво впливає на розмір заборгованості, яка може бути списана. ЦПК України [9] містить вимоги щодо обов'язковості судових рішень, а Закон України «Про виконавче провадження» вимоги щодо порядку, як такі рішення повинні виконуватись. Але, на жаль, ні комунальні служби, ні споживачі до кінця не розуміють на практиці суті даних положень. І дуже часто трапляються ситуації, що рішення суду є, воно набрало законної сили, але до кінця не виконується ні тими, ні іншими. І обидві сторони намагаються ще й якісь доводи незгоди з ним висловлювати, коли судовий процес вже закінчився і все остаточно вирішено. Наявність боргів часто призводить до депресії у людей, про що говорять автори публікації *Debt Counselling for Depression in Primary Care: an adaptive randomised controlled pilot trial (DeCoDer study)* [10].

Питання стягнення заборгованості потрібно дослідити з врахуванням інтересів і споживачів, і комунальних підприємств. Адже без оплати послуг комунальні підприємства просто не зможуть нормально працювати. При цьому і споживачі зараз не в кращому становищі знаходяться і забирати в них останнє неправильно. Більшість підстав та правил примусового стягнення заборгованості зазначені у Законі України «Про виконавче провадження» [11]. При цьому існують певні законодавчі акти, які вносять свої корективи в зв'язку з воєнним станом, зокрема, постанова КМУ від 05.03.2022р. № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» [12], розпорядження КМУ від 02.03.2022р. № 198-р «Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану» [13]. У роботі *Improving the quality of housing and communal services in Ukraine* [14] поглиблено розглянуті проблеми якості комунальних послуг в Україні.

Питання відключення від централізованого опалення, встановлення автономного та індивідуального опалення законодавчо врегульоване, але досить важке і затратне для звичайного споживача, тому потребує додатково врегулювання. У Наказі Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 169 від 26.07.2019 «Про затвердження Порядку відключення споживачів від мереж (систем) централізованого опалення (теплопостачання) та постачання гарячої води» [15] зазначений порядок відключення споживачів від централізованого опалення. У постанові Верховного Суду від 22.07.2020 у справі № 500/5362/17 [16], постанові Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 490/11619/15 [17] та постанові Верховного Суду від 18.06.2020 у справі № 643/133/1714 [18] роз'яснена правова позиція щодо того, як відбувається оплата послуг з централізованого опалення, якщо споживач від'єднався від нього самостійно. У

роботі Individual Heating systems vs. District Heating systems: What will consumers pay for convenience? [19]: досліджується питання щодо вартості комфорту споживачів, систем індивідуального опалення та платоспроможності споживачів. У роботі Fuzzy Logic Control Method for Autonomous Heating System in Energy Efficient Homes [20] досліджуються різноманітні системи індивідуального опалення у енергоефективних будинках.

3. Мета і завдання дослідження

Мета дослідження: аналіз законодавства, чинної судової практики та інших джерел інформації з метою систематизувати всі знання і викласти у доступні для людей форми, розробити єдину схему та правила дій, щоб кожен розумів, за яких умов заборгованість підлягає списанню, а за яких комунальні платежі потрібно сплачувати, як поводитись на стадії виконання рішення суду, як правильно відключитись від централізованого опалення і встановити індивідуальне опалення, щоб потім не отримати додаткові борги.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі завдання:

1. Розробити систему дій та порад для споживачів з метою підвищення їх шансів на звільнення від боргів, правильного виконання рішення суду та звільнення від несприятливих ризиків примусового стягнення боргу, роз'яснення шансів на правильне законне відключення від централізованого опалення та встановлення індивідуального опалення, рекомендувати споживачам, які дії і у якому порядку вони повинні вчиняти, а від яких навпаки утримуватись.

2. Розробити систему дій та порад для комунальних підприємств, якої вони зможуть дотримуватись, щоб покращити якість своєї роботи, правильно обліковувати ті зобов'язання і борги, які підлягають стягненню, і вчасно списувати інші, а також вчасно виконувати рішення судів про стягнення заборгованості, усунути існуючі проблема на стадії відключення від централізованого опалення та встановлення автономного опалення, зберігаючи при цьому баланс інтересів споживачів і комунальних служб.

4. Матеріали і методи

У даному дослідженні використані джерела чинного українського законодавства – ЦК України [1], ЦПК України [9], Закон України «Про виконавче провадження» [11] з питання висвітлення тем, що стосуються списання боргів, позовної давності, обов'язковості та процесу виконання рішень суду. Аналізувались положення щодо обмежень у вчиненні певних дій та накладення стягнення на майно при виконанні рішень судів. Проведений детальний аналіз всіх положень даних законодавчих актів з цих питань. Проведений аналіз рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 11.06.2014 № 6-3986св14 [2] та листа Міністерства з питань Житлово-комунального господарства України №12/1-64 від 17.05.2007 [3] щодо зроблених у них висновків про неможливість списання комунальних боргів. І роз'яснено питання, яка саме ситуація маєтись на увазі у вищезазначеному рішенні та листі, так само як і те, що про повну неможливість списання боргів, як це трактують деякі споживачі та комунальні організації, у них не йдеться. У них описана лише певна окрема ситуація, коли саме це неможливо. Проаналізовані з точки зору застосування норм чинного законодавства та логіки суду у питаннях списання боргів, а також з точки суми стягнутих і списаних сум заборгованості, рішення Держинського районного суду м. Харкова від 07.02.2019р. у справі № 638/16871/21 [4], рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 20.01.2022р. у справі № 645/7921/21 [21], рішення Жовтневого районного суду м. Харкова від 07.07.2022р. у справі № 639/8435/21 [5]. Так само як на прикладі судової практики у рішенні Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 11.08.2016 у справі № 688/1985/16 [6] надана оцінка підставам, які є перепорою для списання боргів. Здійснювався порівняльний аналіз як тих джерел законодавства, де борги списувались за позовною давністю, так і тих де у їх списанні було відмовлено. Аналізувались їх особливості. Аналізувались положення постанови КМУ від 05.03.2022р. № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» [12] на предмет наявності особливостей щодо відключення від комунальних послуг за несплати під час війни, розпорядження КМУ від 02.03.2022р. № 198-р «Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану» [13] на предмет обмежень щодо арешту грошових коштів на розрахункових рахунках. Здійснювався аналіз роботи у роботі Improving the quality of housing and communal services in Ukraine [14] щодо проблем якості комунальних послуг в Україні та внаслідок цього виникнення бажання у деяких споживачів їх не оплачувати. Аналізувався Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 169 від 26.07.2019 «Про затвердження Порядку відключення споживачів від мереж (систем) централізованого опалення (теплопостачання) та постачання гарячої води» [15] на предмет дослідження описаного у ньому порядку відключення споживачів від централізованого опалення. Аналізувалась судова практика у постанові Верховного Суду від 22.07.2020 у справі № 500/5362/17 [16], постанові Верховного Суду від 11.12.2019 у

справі № 490/11619/15 [17] та постанові Верховного Суду від 18.06.2020 у справі № 643/133/1714 [18] щодо того, як бути, коли споживач самовільно відключився від централізованого опалення і чи повинен від при цьому сплачувати послуги з централізованого опалення. Аналізувалась робота Individual Heating systems vs. District Heating systems: What will consumers pay for convenience? [19]: на предмет питання вартості систем індивідуального опалення та їх доступності для звичайних споживачів та робота Fuzzy Logic Control Method for Autonomous Heating System in Energy Efficient Homes [20] на предмет наявності різних систем індивідуального опалення.

5. Результати дослідження та їх обговорення

5.1. Дослідження питання щодо списання боргів за комунальні послуги за позовною давністю

Одні люди говорять, що комунальні платежі за минулі періоди платити не потрібно і впевнені, що їх повинні списати, інші навпаки говорять, що ніякого списання неможливо. Так само як і комунальні підприємства впевнені, що у них немає законодавчих підстав списувати заборгованість за позовною давністю.

Насправді істина десь посередині. Списання заборгованості за комунальні послуги за позовною давністю можливе, і для цього є всі законодавчі підстави, але є і певний процес, який обов'язково потрібно пройти та правила, яких потрібно дотримуватись, щоб таке анулювання старої заборгованості відбулось.

Для того, щоб точно відповісти на проблемні питання списання боргів, потрібно проаналізувати чинне законодавство з цього питання та додатково судову практику. Що і було мною зроблено.

Згідно з ч. 1 ст. 261 ЦК України [1] перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Ч. 2 статті 264 ЦК України [1] визначено, що позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного із кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач.

Відповідно до ч. 3 ст. 267 ЦК України [1] позовна давність застосовується судом лише за заявою сторони у спорі, зробленою до винесення ним рішення.

Згідно з положеннями ч. 4 ст. 267 ЦК України [1] вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові.

А тепер проаналізуємо чинну судову практику за тими рішеннями суду, де людям дійсно списувалась заборгованість за позовною давністю.

У рішенні Дзержинського районного суду м. Харкова від 07.02.2019р. у справі № 638/16871/21 [4], з приводу позовних вимог про стягнення заборгованості за послуги з централізованого опалення, частина яких знаходилась поза межами позовної давності, викладено наступне:

«Комунальне підприємство «Харківські теплові мережі» звернулося до суду 26 липня 2021 року з позовом, в якому просить стягнути з ОСОБА_1 заборгованість за період з 01 червня 2014 року до 30 вересня 2021 року. Тобто, частина позовних вимог стосується стягнення заборгованості з період, щодо якого вплив строк позовної давності, а саме з 01 червня 2014 року по жовтень 2018 року».

«Отже, суд розглядає позовні вимоги КП «Харківські теплові мережі» в межах позовної давності, тобто з 01 листопада 2018 року по 30 вересня 2021 року».

Сума заборгованості за послуги з централізованого опалення, які теплостачальне підприємство хотіло стягнути зі споживача у даному позові, складала 68107,99 грн.

За результатами судового розгляду суд стягнув заборгованість лише у межах строків позовної давності у розмірі 29916,86 грн.

У стягненні іншої заборгованості відмовив.

Аналогічну ситуацію, але трохи з іншими періодами і цифрами, можна побачити ще у таких рішеннях:

– у рішенні Фрунзенського районного суду м. Харкова від 20.01.2022р. у справі № 645/7921/21 [21], було заявлено до стягнення заборгованість за послуги з централізованого опалення 92068,36 грн., яку також було стягнуто лише у межах строку позовної давності на суму 51222,64, а в стягненні іншої частини боргу відмовлено;

– у рішенні Жовтневого районного суду м. Харкова від 07.07.2022р. у справі № 639/8435/21 [5], було заявлено до стягнення заборгованість за послуги з централізованого опалення 66252,86 грн., яку також було стягнуто лише у межах строку позовної давності на суму 37103,50 грн.

Вищезазначені три рішення суду – це ті, у якому автор статті брала безпосередню участь.

При цьому хочу звернути увагу на те, що для такого часткового списання заборгованості за комунальні послуги були одночасно виконані 2 умови, які є обов'язковими для спорів даної категорії:

– відбулось звернення до суду з позовом про стягнення заборгованості зі сторони теплопостачальної організації. І це важливо, не сам споживач звернувся до суду, а організація, яка надає комунальні послуги;

– споживач не чекав, чим же закінчиться суд, а брав у судових процесах активну участь і письмово подавав до суду заяву про застосування строків позовної давності, що відповідає його діям у розумінні ч. 4 ст. 267 ЦК України [1].

Ці дві вищезазначені умови є обов'язковими для того, щоб списання боргів за позовною давністю відбулось. Якщо цього не зробити, ніякого списання не буде.

При цьому, слід зазначити, що існують також випадки, коли навіть при дотриманні двох вищезазначених правил списання боргів за позовною давністю не відбудеться. І це стосується ситуації, коли споживач уклав з теплопостачальною організацією договір про реструктуризацію заборгованості.

Згідно з положеннями ч. 1 ст. 264 ЦК України [1] перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку.

Укладення договору реструктуризації боржником якраз і є вчиненням дії, яка свідчить про визнання боржником свого боргу. І якщо так сталося, що боржник уклав договір реструктуризації заборгованості, то йому, щоб отримати шанс списати заборгованість за позовною давністю, потрібно чекати ще 3 роки з дня припинення ним оплат за цим договором.

З цього питання проаналізуємо рішення Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 11.08.2016 у справі № 688/1985/16 [6], де зроблено висновок про те, укладання договору реструктуризації є визнанням боргу боржником та перериває строк позовної давності. Тому за наявності такого договору боржник втрачає право застосування позовної давності, за умови, що позов було подано протягом 3 років з дати прострочення виконання зобов'язань за договором реструктуризації.

І виходячи з аналізу даної судової практики, можна поради к комунальним організаціям максимально намагались укласти зі споживачами договори реструктуризації, особливо з тими, у яких період заборгованості складає більше, ніж три роки. І тоді, навіть якщо боржник нічого платити не буде і доведеться звертатись з позовом до суду, споживач не зможе його списати.

Деякі теплопостачальні організації вважають, що нібито якісь часткові оплати заборгованості є також підставою для переривання строку позовної давності, і що вчинення таких часткових оплат також унеможливило списання боргу у подальшому, але ця точка зору є хибною.

Для цього достатньо проаналізувати теж саме рішення Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 11.08.2016 у справі № 688/1985/16 [6], посилання на яке надавалось раніше, у якому зазначено, що часткова оплата комунальних послуг не є підставою для переривання строку позовної давності.

При цьому все ж таки існує протилежна точка зору про те, що списання заборгованості за позовною давністю неможливе. І тут необхідно проаналізувати, на чому ж вона ґрунтується.

Як правило, ті, хто посилається на неможливість списання боргів, беруть за основу рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 11.06.2014 № 6-3986св14 [2], лист Міністерства з питань ЖКГ №12/1-64 від 17.05.2007 [3], де зроблено висновки про те, що списання боргів за спожиті житлово-комунальні послуги чинним законодавством не передбачено. Але насправді, якщо проаналізувати ці рішення, то можна зробити висновки, що це не передбачено за бажанням або за позовом боржника про таке списання, тому самому боржнику вимагати беззастережного списання марно. Всі рішення суду, де споживач не буде чекати звернення до суду комунального підприємства з позовом про стягнення заборгованості, а сам намагатиметься щось списати за власним позовом, будуть закінчені відмовою у позові. Боржнику потрібно чекати, поки комунальні служби звернуться самі з позовом до суду про стягнення заборгованості – тоді і з'явиться можливість списати борги за позовною давністю. І це підтверджується посиланнями на судову практику, яку я надавала раніше.

Також дана точка зору про неможливість списання комунальних боргів за спливом строків позовної давності на побутовому рівні обґрунтована ще й тим, що отримавши рішення суду, де позовні вимоги про стягнення заборгованості за певний період задоволені частково, комунальні підприємства у квитанціях та на особових рахунках підприємств все одно продовжують обліковувати дану вже списану судом заборгованість. Споживачу, який з нормами чинного законодавства не обізнаний, вони пояснюють, що нібито у рішенні суду не вказано слова «списати», тому вони нічого і не списують. При цьому такі дії є вже порушенням норм чинного законодавства вже зі сторони комунальних служб.

Згідно з положеннями частин 1 і 2 ст. 18 ЦПК України [9] судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами. Невиконання судового рішення є підставою для відповідальності, встановленої законом.

Відповідно, рішення суду, яким у стягненні частини заборгованості за комунальні послуги за певний період позовні вимоги задоволено є обов'язковим як для споживача щодо оплати тієї суми, яка стягнута, так і для теплопостачальної організації щодо списання і припинення обліку зобов'язань щодо тієї суми, у стягненні якої відмовлено. Більш того, мотиви відмови, пов'язані зі впливом строків позовної давності, зазначені в рішенні суду у описовій частині. Відмова у частині позовних вимог у даному випадку і є списанням боргу за позовною давністю по своїй суті, це одне й те саме.

Фактично, коли теплопостачальні організації продовжують нараховувати безпідставну заборгованість і вимагати її оплати щодо тієї частини, у стягненні якої за рішенням суду відмовлено, вони порушують вимоги чинного законодавства і ухиляються від виконання рішення суду. Після отримання такого рішення суду вони повинні зменшити борг на відповідну суму.

Дуже переймається споживачу ситуацією, коли рішення суду про часткову відмову у стягненні заборгованості є, але йому продовжують приходити квитанції з сумою списаного боргу, не варто. У такому випадку рекомендую дочекатись, коли теплопостачальна організація звернеться до органів виконавчої служби для стягнення заборгованості за рішенням суду щодо тієї суми, яка була стягнута. Оплатити цю суму на реквізити виконавчої служби і отримати постанову про закінчення виконавчого провадження в зв'язку з повною оплатою боргу.

Виходячи з засад виконавчого провадження, зазначених у ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» [11], виконавець вправі стягувати з боржника заборгованість лише ту, яка зазначена в рішенні суду. Крім цієї суми він згідно з положеннями ст. 27 Закону України «Про виконавче провадження» [11] може стягувати лише виконавчий збір у розмірі 10 % від стягнутої заборгованості. Та додатково витрати виконавчого провадження, які, як правило, незначні. При оплаті всього цього виконавець згідно з положеннями п. 9 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» [11] зобов'язаний закінчити виконавче провадження в зв'язку з оплатою боргу і видати відповідну постанову боржнику.

І все, більше ніяких сум примусово з боржника комунальні служби обліковувати не зможуть. Тобто якщо, наприклад, позов про стягнення боргу задоволено частково, 50 тис. грн. стягнуто, а у стягненні 40 тис. грн. відмовлено, але при цьому комунальні служби незважаючи ні на що хочуть оплати повністю 90 тис. грн., достатньо 50 тис. грн. на виконання рішення суду сплатити, краще на розрахунковий рахунок виконавчої служби, а іншу суму вони просто з боржника ніколи не стягнуть. І можуть хоч десятиліттями просити її оплати. Все одно методів її отримати примусово у них немає.

Остаточним є рішенням суду, яке набрало законної сили. І воно є обов'язковим для всіх, і для боржника, і для комунальних підприємств. При цьому зазначена сума боргу у квитанції чи суми на особовому рахунку обов'язкової законодавчої сили не несе.

Для тих споживачів, які хочуть добитись справедливості і все ж примусити комунальні служби виконати рішення суду і списати частину боргу, готові на це витратити свій час і кошти, можу порадити звернутись у такому випадку до суду з окремим позовом до комунальної організації з вимогою припинити облік незаконно облікованих зобов'язань. При наявності рішення суду про відмову у задоволенні частини позовних вимог про стягнення заборгованості, у споживача будуть всі підстави для задоволення такого позову. І тоді вже комунальні служби не зможуть писати якісь дивні суми у квитанціях.

Але чи варто це того, тут треба розбиратись. На мій погляд, не варто, адже стягнути незаконно обліковані суми примусово неможливо.

При цьому деякі проблеми через такий незаконний облік зайвих сум боргу зі сторони комунальних служб у споживачів можуть виникнути. Вони не зможуть отримати довідку про нульову заборгованість доки такі порушення вчиняються і, відповідно, не зможуть оформити субсидію на комунальні послуги. І це єдина проблема. Квартири продаються і з боргами також, це не є перепорою для здійснення купівлі-продажу, і стягнути цей незаконний борг, як я вже сказала, примусово неможливо.

Також, проводячи дослідження даного питання, хочу проаналізувати ще судову практику на тему, з якої ж дати розпочинається відрахування строків позовної давності, – з дати звернення до суду з позовною заявою чи з дати звернення до суду з заявою про видачу судового наказу. У постанові Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2020 у справі № 712/8916/17 [7], вказана правова позиція про те, що позовна давність відраховується з дати звернення до суду саме з позовом, а не із заявою про видачу судового наказу. На мій погляд, порушує права кредитора і комунальних служб, оскільки видача судового наказу унеможливує звернення до суду з позовом. Буває так, що судові накази скасовуються через роки, строки на їх скасування боржнику поновлюють, коли позовна давність безслідно пропущена. Така правова позиція фактично схиляє боржників до максимального неотримання судових наказів вчасно, затягування їх отримання, потім отримання у суді, поновлення строків і подачу заяв про їх скасування. В такому випадку комунальні служби фактично позбавляються можливості стягнути заборгованість, що також неправильно. До цього була інша позиція – позовна давність розпочинає відраховуватись з дати звернення до суду з зая-

вою про видачу судового наказу, а не позову, вона була викладена у постанові Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 216/5756/15 [8], але Велика Палата Верховного Суду чомусь від неї відступила.

Закінчуючи дослідження даного питання, хочу проаналізувати і деякі міжнародні дослідження. У джерелі «Debt Counselling for Depression in Primary Care: an adaptive randomised controlled pilot trial (DeCoDer study)» [10], яке перекладається як «Консультації щодо боргів при депресії в установах первинної медико-санітарної допомоги: адаптивне рандомізоване контрольоване пілотне дослідження (дослідження DeCoDer)» автори посилаються на те, що депресія і борги часто пов'язані між собою. І іноді, щоб вийти з депресії, людині потрібно побачити шлях, як позбутись боргів.

Повертаючись до теми даного дослідження, списання боргів за позовною давністю, якраз є способом їх позбавитись і вийти з депресії.

Підсумовуючи проведене дослідження з цього питання, споживачам з метою зменшення їх заборгованості можу поради не укладати договори реструктуризації заборгованості у випадку, якщо період заборгованості складає більш ніж три роки, контролювати подачу позовів до суду зі сторони комунальних служб. І разі, якщо позов до суду про стягнення заборгованості поданий і зі споживача намагаються стягнути борги більш ніж за три останні роки, заявляти письмово до суду про застосування строків позовної давності. А після цього сплачувати лише ту частину боргу, яка у межах строків позовної давності до виконавчої служби і спати спокійно.

А комунальним підприємствам можу поради максимально схилити споживачів до укладення договорів реструктуризації заборгованості, особливо у випадках, коли період нарахувань більший за три роки. Контролювати вчасність подання позовів до суду з метою, щоб зменшити кількість випадків, коли строк позовної давності пропущений. З цією метою намагатись отримати збільшене фінансування на оплату судового збору для звернення до суду або отримати рішення про звільнення від сплати судового збору за подібними позовами. І якщо рішення суду вже є, набрало законної сили, і за ним якась частина боргу списана за позовною давністю, припинити ведення обліку тих зобов'язань, за якими у стягненні заборгованості відмовлено, і вчасно зменшувати суму заборгованості у квитанціях та на особових рахунках споживачів.

5.2. Дослідження з питань стягнення заборгованості за комунальні платежі та питань відключення опалення за борги

Дуже важливою стадією є процес виконання рішень суду та процес стягнення заборгованості за комунальні послуги. Адже без оплати наданих послуг всі комунальні організації просто не матимуть засобів для існування. Припустимо, вже є рішення суду, яким з боржника заборгованість стягнена, але воно практично не виконується. Методами, за допомогою яких комунальні організації можуть стягнути борги, є арешт майна та розрахункових рахунків боржника, накладення стягнення на грошові кошти і майно та у деяких випадках відключення від опалення. Вважаю за необхідне їх дослідити.

Розпочнемо з відключення від опалення. Багато хто зі споживачів боїться саме цього. Однак, якщо у квартирі централізоване опалення, не автономне і не газове, то його неможливо навіть технічно відключити окремо від всього будинку. Як правило, конструкції будинків в Україні побудовані саме таким чином. Більш того, чинним законодавством не передбачено взагалі такого методу впливу на боржника як відключення централізованого опалення.

Більш того, взагалі у період дії військового стану на території України заборонено припинення/зупинення надання житлово-комунальних послуг населенню у разі їх неоплати або оплати не в повному обсязі, також заборонено нарахування та стягнення неустойки (штрафів, пені), інфляційних нарахувань, процентів річних, нарахованих на заборгованість. Все це зазначено у постанові КМУ від 05.03.2022р. № 206 «Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану» [12].

Відповідно, відключення від централізованого опалення або від будь-яких інших комунальних послуг за борги у період воєнного стану можна не боятись.

При цьому існує думка серед населення про те, що у період військових дій дозволено взагалі не платити за комунальні послуги. Але це не так. Обов'язок оплати ніхто не відміняв, нарахування теж. І борги за комунальні платежі ніхто не списував. Про це не зазначено у жодному нормативному акті. Єдине, що є у вищезазначені постанові КМУ, – це те, що не будуть відключати та нараховувати штрафні санкції за борги. І все, вимагати оплати заборгованості можуть. А після закінчення воєнного стану ці борги будуть тільки накопичуватись і їх потрібно буде платити.

Тепер дослідимо такий метод впливу на боржника, як накладення арешту на його розрахункові рахунки та майно та накладення стягнення на його зарплату й пенсію.

Право у виконавця вчиняти дані дії дійсно є на підставі виконавчого документу, виданого на примусове виконання рішення суду, яке набрало законної сили. І право вчиняти дані дії передбачено статтями 10, 18 Закону України «Про виконавче провадження». При цьому, варто зазначити, що є і певні обмеження у вчиненні даних дій.

Відповідно до розпорядження КМУ від 02.03.2022р. № 198-р «Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану» [13], у період воєнного стану фізичним особам дозволено користуватись та здійснювати розрахункові операції з рахунків, на які накладено арешт, за умови, що загальна сума їх заборгованості не перевищує 100 000 грн.

Тут необхідно звернути увагу на те, що це буде діяти лише щодо фізичних осіб, на юридичних осіб таке послаблення не розповсюджується. Діє це лише на період воєнного стану, потім всі арешти будуть поновлені. І лише у разі, якщо сума боргу не перевищує 100 000 грн. При цьому, тут враховується загальна сума боргу. Може бути декілька виконавчих проваджень, відкритих на одного і того самого боржника, і тоді повинна враховуватись їх загальна сума.

Також у ст. 73 Закону України «Про виконавче провадження» [11] встановлені обмеження щодо виплат, на які не може бути звернене стягнення. Серед них певні допомоги на дітей, вихідна допомога працівнику при звільненні та інші. Але особисті кошти, заробітна плата та пенсія до цих обмежень не входять. На них може бути накладене стягнення.

Арешт нерухомого майна та рухомого майна ніхто не обмежував, ні на період воєнного стану, ні щодо фізичних осіб. Вони можуть бути накладені. При цьому арешт ще не означає стягнення. Це означає, що жодних правочинів з цим майном, а також з тим, що може бути отримано боржником у майбутньому у спадщину чи подароване, боржник вчинити не зможе.

Більш за все споживачів, як правило, турбує питання, чи можуть в них відібрати житло за борги. Щодо накладення стягнення на нерухоме майно існують певні обмеження. Згідно з положеннями ч. 7 ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження» [11] у разі якщо сума, що підлягає стягненню за виконавчим провадженням, не перевищує 20 розмірів мінімальної заробітної плати, звернення стягнення на єдине житло боржника та земельну ділянку, на якій розташоване таке житло, не здійснюється. У такому разі виконавець зобов'язаний вжити заходів для виконання рішення за рахунок іншого майна боржника.

Станом на грудень 2022р. мінімальна заробітна плата в Україні складає 6700,00 грн. 20 мінімальних заробітних плат на даний час – це 134000,00 грн. Відповідно, якщо загальна сума боргу споживача складає більше 134000,00 грн., тоді може бути накладене стягнення і на єдине житло боржника або на земельну ділянку, якщо менше – може бути накладене стягнення на житло або на земельну ділянку тільки якщо їх у власності у боржника два і більше.

Але на практиці накладення стягнення на нерухомість – дуже крайній захід.

Щодо комунальних служб часто зустрічаються ситуації з поганою співпрацею з органами виконавчої служби, заборгованість не стягується, всіх необхідних дій для її стягнення виконавцем не вчиняється, що призводить до збільшення заборгованості.

Хоча головною причиною заборгованості за комунальні послуги залишається низький рівень життя населення. Якщо населенню дати робочі місця і гідні зарплати, ситуація виправиться.

У роботі Improving the quality of housing and communal services in Ukraine [14], яка перекладається на українську як «Підвищення якості житлово-комунальних послуг в Україні» автори дослідили реальні проблеми якості житлово-комунальних послуг в Україні, які звісно, потребують суттєвого поліпшення та які також часто стають причиною несплати комунальних платежів. Адаже ніхто не хоче сплачувати неякісні послуги.

Підсумовуючи проведене дослідження, споживачам рекомендую вчасно перевіряти пошту та реагувати на всі листи із суду або з виконавчої служб задля уникнення неприємних непередбачуваних ситуацій щодо стягнення боргів. По можливості не накопичувати борги і здійснювати комунальні платежі під час війни хоча б частково, адже це зараз як ніколи підтримує комунальні служби. Але якщо можливості сплачувати борги зараз немає – зробити паузу, але обов'язково приступити до сплати після закінчення воєнних дій. З розумінням ставитись до того, що заборгованість за комунальні послуги ніхто не списує в зв'язку з військовими діями. При цьому знати, що відключення від комунальних послуг за борги чи нарахування штрафних санкцій за їх несплату під час воєнних дій є незаконним. І розуміти, що якщо сума заборгованості щодо фізичних осіб не більше 100 000,00 грн., арешт розрахункових рахунків на період воєнного стану скасовується, не скасовується – якщо сума більша. При цьому арешт рухомого і нерухомого майна залишається. Накладення стягнення на житло чи земельну ділянку можливе, якщо сума боргу більше 20 мінімальних заробітних плат, що станом на грудень 2022р. складає більше 134000,00 грн., або якщо у власності є два і більше таких об'єктів нерухомості. І що це крайній рідкий захід. Розуміння своїх прав спрощує їх захист.

Комунальним службам раджу більш ретельно підходити до процесу примусового виконання рішень суду, стежити, щоб виконавці вчиняли всі можливі дії для примусового виконання рішень суду, перевіряти майновий стан боржників хоча б один раз на рік. Порушувати питання про спрощення процедури відключення споживача від комунальних послуг за борги на законодавчому рівні. Та підвищувати якість надання комунальних послуг, щоб не викликати у споживачів бажання їх не сплачувати.

І окремо до держави Україна прохання підвищувати життєвих рівень населення та створювати нові робочі місця. Це підвищить платоспроможність і зменшить заборгованість за комунальні послуги.

5.3. Дослідження з питання відключення споживачів від централізованого опалення за їх бажанням та проблем самовільного відключення, встановлення автономного та індивідуального опалення

Порядок відключення споживачів від систем централізованого опалення та постачання гарячої води, затверджений наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 169 від 26.07.2019 (далі – Порядок) (18). Це основний документ на сьогодні, який регулює порядок відключення.

Аналізуючи його положення можна одразу побачити проблемні моменти відключення від централізованого опалення за бажанням споживача:

- дозвіл на відключення споживач повинен попередньо отримати в органах місцевої влади, звернувшись туди із відповідною заявою (розділ II Порядку). Для ухвалення рішення (дозволити відключення чи ні) створюється спеціальна комісія. Якщо приймається рішення про дозвіл відключення, висуваються пропозиції про автономне опалення. Без такого дозволу комунальні служби не мають права відключати споживача. При цьому на практиці споживачі, не знаючи цих норм чинного законодавства, бігають по кабінетах комунальних служб, а не органів місцевої влади, і безрезультатно просять їх відключити;

- отримати дозвіл на відключення приватного будинку можливо, а ось на відключення багатоквартирного будинку вкрай складно. Органи місцевої влади можуть видати дозвіл на відключення багатоквартирного будинку, лише якщо всі жителі висловили свою згоду на відключення будинку в цілому або якщо понад 50 % квартир уже в цьому будинку відключено (п. 1 розділу III Порядку). Дозвіл на відключення одиначної квартири у багатоквартирному будинку не видається;

- всі витрати на відключення за бажанням споживача та всі витрати, щоб встановити індивідуальне опалення несе споживач.

Інколи на практиці зустрічаються «напівзаконні» та «незаконні» методи відключення:

- часто на практиці трапляються акти обстеження житлового приміщення, де представники комунальних служб за фактом підтверджують відсутність централізованого опалення. Питання спірне, оскільки відбувається порушення законодавчого порядку відключення, але теоретично можливий.

Однак, ці не зовсім законні методи відключення мають свої недоліки. Після того, як таке «незаконне» відключення відбулось, далеко не кожне автономне опалення можна встановити. Якщо Ви хочете встановити газове опалення, на нього потрібен офіційний дозвіл, і Вам його не дадуть без наявності акту про відключення та офіційного дозволу на відключення органів місцевого самоврядування. При цьому, Ви зможете встановити індивідуальне опалення електричне чи дров'яне.

Через суттєві законодавчі та процесуальні складнощі процедури відключення від централізованого опалення та через надто високі комунальні платежі і низьку якість послуг почастишали випадки самовільного відключення – це повністю незаконний метод, коли приходиться якийсь знайомий чи сам споживач відрізає собі батареї та труби опалення і вважає, що він відключений. Але це лише створить додаткові проблеми споживачу і позбавить що саме головне – не позбавить його обов'язку сплачувати за централізоване опалення, незважаючи на те, що його вже по факту немає.

Так, дійсно, виходячи з аналізу судової практики, споживач, який сам за своєю волею, ні з ким не погоджуючи, відрізав собі батареї та від'єднався від централізованого опалення все одно буде зобов'язаний його сплачувати. Хоч послуги і не надаються. Деякі трактують це як примушування до споживання послуг, і цілком можливо у цьому є певна логіка.

У постанові Верховного Суду від 22.07.2020 у справі № 500/5362/17 [16] зазначено правову позицію про те, що самовільне відключення квартири від мережі централізованого опалення не є підставою для припинення нарахувань платежів тепlopостачальною організацією.

Аналогічні висновки зроблено у постанові Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 490/11619/15 [17] та постанові Верховного Суду від 18.06.2020 у справі № 643/133/17 [18].

Більш того, самовільне відключення від опалення створює ще і аварійну ситуацію у будинках, так як система централізованого опалення розрахована на певну кількість квартир і площі, а порушення в ній можуть іноді стати причиною аварій.

Хоча зрозуміло, що такі самовільні відключення перш за все є результатом досить складного законодавчого процесу офіційного відключення та його досить високої ціни.

В роботі *Individual Heating systems vs. District Heating systems: What will consumers pay for convenience?* [19], яка перекладається на українську як «Індивідуальні системи опалення та системи централізованого тепlopостачання: скільки споживачі платитимуть за зручність?», автори ціни на ринку опалення і можливість їх оплачувати серед споживачів, які виявились досить невеликими. Хоча звісно, кожен хоче комфорту.

В роботі Method for Autonomous Heating System in Energy Efficient Homes [9], яка перекладається на українську як «Нечітко-логічний метод керування автономною системою опалення в енергоефективних будинках», також досліджуються системи автономного опалення на предмет енергоефективності та їх використання у будинках. І, звісно, це має свій смисл, якщо все заздалегідь побудувати правильно. Це і економія, і комфорт одночасно.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновок що у процесі відключення від централізованого опалення, встановлення автономного та індивідуального опалення для споживача виникають значні труднощі. І ця система дій дорога для звичайної людини. Законно відключитись від централізованого опалення у багатоквартирному будинку взагалі неможливо, якщо весь будинок чи хоча б 50 % квартир у ньому ще не відключені. Без офіційного відключення газове опалення встановити неможливо. При цьому самовільно відключатися не можна. Такий споживач все одно буде зобов'язаний платити нарахування за централізоване опалення, і при цьому опалення у нього не буде, а відновлювати його він буде зобов'язаний власним коштом. Та й ще створюватиме аварійну ситуацію у будинку.

Комунальним службам раджу розробити більш простий для споживачів порядок відключення від централізованого опалення за їх бажанням, який дозволяв би споживачам від'єднуватись від системи опалення незалежно від кількості квартир, які вже відключені у будинку, без шкоди для системи опалення. Також раджу зробити більш доступним по ціні процес відключення від централізованого опалення та встановлення індивідуального опалення.

6. Висновки

Споживачам можу порадити:

1) не укладати договори реструктуризації заборгованості, якщо період заборгованості складає більше трьох років, контролювати подачу позовів до суду про стягнення з них заборгованості і заявляти письмово до суду про застосування строків позовної давності, сплачувати лише частину боргу, стягнену рішенням суду у межах строків позовної давності через виконавчу службу;

2) реагувати на всі листи від суду і виконавчих служб, знати, що відключення за борги чи штрафні санкції за несплату комунальних послуг у період війни не застосовуються, однак, за можливості, не накопичувати борги і оплачувати комунальні послуги по мірі можливості, знати, що у період війни накладення арешту на їх розрахункові рахунки можливо при сумі боргу більше 100 000,00 грн., при цьому накладення арешту на нерухоме і рухоме майно можливо при будь-якій сумі, накладення стягнення на нерухомість можливе, якщо сума боргу більше 20 мінімальних заробітних плат або якщо у власності є 2 і більше об'єктів нерухомості;

3) ні в якому разі не відключатись самовільно від централізованого опалення, а робити це тільки через встановлену законодавчу процедуру. Знати, що на даний час відключення від централізованого опалення у багатоквартирних будинках можливе тільки якщо воно відбувається повністю всім будинком або більше 50 % квартир у будинку вже відключені.

Комунальним службам можу порадити:

1) контролювати вчасність звернення до суду з заявами про стягнення заборгованості з метою недопущення пропуску строків позовної давності, а якщо вони вже пропущені – схилити споживачів до укладення договорів реструктуризації заборгованості, ініціювати в органах місцевого самоврядування та органах законодавчої влади питання звільнення їх від сплати судового збору, припиняти вести облік заборгованості, у разі наявності рішення про відмову у її стягненні через пропущення строків позовної давності;

2) стежити за процесом примусового виконання рішень суду про стягнення заборгованості і за тим, щоб виконавець вчиняв всіх можливих дій для стягнення боргу, ініціювати спрощення питання відключення від комунальних послуг за борги на законодавчому рівні, підвищувати якість наданих комунальних послуг;

3) розробити більш простий для споживачів порядок відключення від централізованого опалення та встановлення індивідуального опалення за їх бажанням, без шкоди для системи опалення будинку і без залежності від інших споживачів, а також доступний по ціні.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Література

1. Цивільний кодекс України № 435-IV 16.01.2003 (2022). У поточній редакції від 10.10.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 6-3986св14. 11.06.2014 (2014). Available at: <https://verdictum.ligazakon.net/document/39335634>
3. Лист Міністерства з питань Житлово-комунального господарства України № 12/1-64. 17.05.2007 (2007). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_1662-07#Text
4. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 07.02.2019р. у справі № 638/16871/21 (2019). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102992920>
5. Рішення Жовтневого районного суду м. Харкова від 07.07.2022 р. у справі № 639/8435/21 (2022). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105125247>
6. Рішення Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 11.08.2016 у справі № 688/1985/16 (2016). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59844791>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2020 у справі № 712/8916/17 (2020). Available at: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91460925>
8. Постанова Верховного Суду від 23.05.2018 у справі № 216/5756/15 (2018). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74342577>
9. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV 18.03.2004 (2022). У поточній редакції від 06.11.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
10. Gabbay, M. B., Ring, A., Byng, R., Anderson, P., Taylor, R. S., Matthews, C. et al. (2017). Debt Counselling for Depression in Primary Care: an adaptive randomised controlled pilot trial (DeCoDer study). *Health Technology Assessment*, 21 (35), 1–164. doi: <https://doi.org/10.3310/hta21350>
11. Про виконавче провадження (2022). Закон України № 1404-VIII. 02.06.2016. У поточній редакції від 19.11.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
12. Деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану (2022). Постанова КМУ № 206. 05.03.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206-2022-%D0%BF#Text>
13. Про забезпечення здійснення розрахунків населення в умовах воєнного стану (2022). Розпорядження КМУ № 198-р. 02.03.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-2022-%D1%80#Text>
14. Konyev, A., Dolgalova, O. (2022). Improving the quality of housing and communal services in Ukraine. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 44 (4), 362–377. doi: <https://doi.org/10.15544/mts.2022.37>
15. Про затвердження Порядку відключення споживачів від мереж (систем) централізованого опалення (теплопостачання) та постачання гарячої води (2019). Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 169. 26.07.2019. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0982-19#Text>
16. Постанова Верховного Суду від 22.07.2020 у справі № 500/5362/17 (2020). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90714145>
17. Постанова Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 490/11619/15 (2019). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86565324>
18. Постанова Верховного Суду від 18.06.2020 у справі № 643/133/17 (2020). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977586>
19. Yoon, T., Ma, Y., Rhodes, C. (2015). Individual Heating systems vs. District Heating systems: What will consumers pay for convenience? *Energy Policy*, 86, 73–81. doi: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2015.06.024>
20. Jurenoks, A., Novickis, L. (2017). Fuzzy logic control method for autonomous heating system in energy efficient homes. 2017 2nd IEEE International Conference on Integrated Circuits and Microsystems (ICICM). doi: <https://doi.org/10.1109/icam.2017.8242176>
21. Рішення Фрунзеньського районного суду м. Харкова від 20.01.2022 р. у справі № 645/7921/21 (2022). Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102611094>

Received date 08.11.2022

Accepted date 14.12.2022

Published date 30.12.2022

Тарасенко Віра Юріївна, адвокат. вул. Слов'янська, 3, м. Харків, Україна, 61052
E-mail: lawyerverat@gmail.com